

УДК 811.162.3'373.72'255.4=163.3

Јасминка ДЕЛОВА-СИЛЈАНОВА
Филолошки факултет „Блаже Конески“
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
jasmin.del@ff.ukim.edu.mk

ЧЕШКИ ФРАЗЕМИ СО КОМПОНЕНТА ‘ТЉЛО’ И НИВНИОТ ПРЕВОД НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Апстракт: Во нашиот труд се задржуваме на чешките фраземи со соматска клучна компонента ‘тело’ што ги ексцерпиривме од дела на чешки јазик преведени на македонски. Во нашата анализа поаѓаме од когнитивистичката теорија, телесноста и јазичната слика на светот. Правиме семантичка поделба на фраземите и ги споредуваме со македонските преводи.

Клучни зборови: чешки фраземи, македонски фраземи, тело, превод

Jasminka DELOVA-SILJANOVA

Blaže Koneski Faculty of Philology

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

jasmin.del@ff.ukim.edu.mk

CZECH IDIOMS WITH THE COMPONENT ‘BODY’ AND THEIR TRANSLATION INTO MACEDONIAN

Abstract: The subject of interest in this paper is the idioms with a key somatic component ‘body’ in the Czech works translated into Macedonian. Each scheme is analysed from the aspect of specifics and characteristics which can be found in the idioms, as well as from the aspect of the reality which they interpret and value.

Keywords: Czech idioms, Macedonian idioms, body, translation

1. Човечкото тело истовремено е израз на лична неповторливост, особеност, но и носител на бројни противречности. Овие противречности се однесуваат само на нашето тело и на неговиот однос со човечката психа. Се покажува како дел од личноста низ кое делува човечката волја, интелект и чувства, телото исто така ни наметнува свои потреби и свои инстинкти, честопати надвор од нашето сакање и нашиот разум. Притоа ни укажува на својата ограниченост како и на неопходноста од неа заради телесното, и општо земено, заради одржувањето во живот.

Сите луѓе можат да забележат дека не се само телесни суштества, дека нивното тело не е само збир од материјални состојки, туку дека него го структурира и одржува животниот принцип кој им е надреден, со чија помош отпочнуваме или прекинуваме бројни телесни активности, во помала или поголема мера, господариме со сопствената телесност.

1.1. Предмет на интерес во овој труд се фраземите со соматска клучна компонента *ТЕЛО* што ги извлековме од дела на чешки јазик преведени на македонски јазик. Фраземите ги анализираме врз основа на принципот на телесноста, шемите ги разгледуваме според поделбата на Млејнкова, а според концептуалните метафори на Лејкоф и Џонсон.

Секоја шема е анализирана од аспект на особеностите и карактеристиките што можеме да ги најдеме во фраземите и од аспект на реалноста што тие ја интерпретираат и вреднуваат.

2. Телото како средство за броење – Телото како мерка.

Телото служи и како средство за броење и како средство за изразување мерка. Можеме да броиме со помош на прстите, или да мериме со помош на лактот или педата. Телото како средство за броење и за мерка може да изброи или измери конкретни нешта (како висина и должина) или апстрактни како успех, степен и сл.

2.1. Чешката фразема *dělat něco tělem a duší* во нашиот материјал ексцерпиран од дела на чешки јазик преведени на македонски ја сретнавме еднаш. Таа има значење ‘да се прави нешто комплетно, сосема пожртвувано и со елан, одушевување’.

На македонски имаме превод од двајца преведувачи и, и во двата случаи со мали варијации е соодветно преведена со целосен еквивалент:

- 1) ...milovala jsem tě **celou duší i tělem** a moje tělo i moje duše nevědí teď, proč by žily... str.268
- 1a) ...те сакав **со целата душа и тело** и мојата душа и моето тело не знаат сега зошто би живееле. стр.341;
- 1б) ...те сакав **со сета душа и тело**, а моето тело и душа сега не знаат зошто би живееле. str.340 (МК900МК)

2.2. Чешката фразема *do roztrhání těla pracovat/někomu sloužit* значи ‘да се работи нешто или да се служи некому до последниот здив, до крајот на животот’.

Во нашиот материјал ја сретнавме двапати.

2.2.1. Во македонскиот јазик нема ваква фразема. Преведувачот во вакви случаи се исправа пред проблем да најде соодветна фразема што може да го долови истото значење.

Во нашите примери што ги ексцерпиравме од делата на чешки

јазик преведени на македонски оваа чешка фразема е различно преведена. Имено, преведувачот сакал фраземата да ја преведе со фразема, но преводните решенија не ги потврдивме во македонските фразеолошки речници. Сметаме дека на оваа чешка фразема соодветен преводен еквивалент би била македонската фразема *до последниот здив* што претставува релативен еквивалент.

Сепак, како забелешка можеме да кажеме дека во конкретните случаи, овие преводни решенија одговараат на стилот на авторот – Хашек. Во продолжение даваме еден пример:

- 2) Jestli ale řeknou: ‚Švejku, nepřiznávejte se k ničemu,‘ **буду се vykručovat do roztrhání těla.** str. 35
- 2а) Но ако ми кажете: „Швејк, ништо немој да признаеш - ништо нема да признаам, дури **и кога би ме исекле на парчиња.**“ стр. 27 (ЈН1697МК)

3. Ориентација на телото во просторот.

Нашето тело се движи во просторот секој ден и притоа ние ја перципираме нашата положба и просторна ориентација. Ако некому не веруваме, тогаш не му се доверуваме, значи го држиме подалеку од себе, како што изразува чешката фразема *držet (si) někoho (dál/ tři kroky/ na pět kroků) od těla // nepustit si/ nepouštět si někoho k tělu.*

3.1. Токму оваа фразема ја има во нашиот ексцерпиран материјал. Се јавува еднаш. На македонски јазик е преведена поинаку, но сепак го постигнува бараниот ефект:

- 3) Důstojníci musí **držet** mužstvo na deset kroků **od těla...** str. 262
- 3а) Офицерите, пак, мораат **да ги држат** војниците на десет чекори **далеку од себе ...** стр. 241 (ЈН1881МК)

4. Деловите на телото и нивната специфика.

За секој дел од телото имаме некоја претстава, за која ја врзуваме специфичноста на тој дел од телото. Главата, на пример, е простор каде што се случува или чува човековата мисла. А, пак преку телото комуницираме со надворешниот свет и се претставуваме себеси.

4.1. Чешката фразема *být obtloustlý* има значење дека ‘некој е малку подебел’. Во нашиот материјал што го ексцерпиравме од дела на чешки

јазик преведени на македонски оваа фразема ја сретнавме двапати.

Со оглед на тоа што целосен еквивалент на македонски не постои, сметаме дека и во двата примери сосема адекватно оваа чешка фразема е преведена безеквивалентно, односно без фразема. Во продолжение следи еден пример:

- 4) ...**byla** poněkud **při těle**... str. 178
- 4a) ...**беше** малку **подебела**... стр. 179 (MV2993МК)

5. Човечкото тело и изразувањето емоции и човечки односи и врски.

Емоциите што човекот ги чувствува секој ден и секој час неизоставно се отсликуваат и на неговото тело. Кога е психички напнат, тогаш нервите пукаат, а пак кога доживува страв колената или нозете или телото може да се тресат. Тагата е проследена со солзи во очите итн.

5.1. Страв (Strach).

Стравот е силно вкоренет во изразувањето на емоциите преку нашето тело. Кога чувствуваме страв се напнуваат мускулите околу коренот на косата, па велиме дека некому косата му се крена од ужас. Колената ни се тресат од страв, а крвта ни смрзнува во жилите.

5.1.1. Чешката фразема *třást se na/ po celém těle* се употребува кога сакаме да искажеме дека 'некој се соочува со голем страв или шок, евентуално и ако се почувствува стид'.

Во нашиот материјал ја сретнавме еднаш. На македонски е преведена со споредбена фразема што во „Фразеолошкиот речник на македонскиот јазик“ ја пронајдовме со значење 'трепери од стид, од страв':

- 5) Starý pán se **třásl po celém těle** a oblékaje se drkotal zuby str. 154
- 5a) Стариот господин **се тресеше како прат во вода**, а забите му свечкаа додека се облекуваше. стр. 139 (JH1812МК)

5.2. Казна / напад (Trest / útok)

Казната, нападот, борбата меѓу две страни, исто така, мошне тесно се поврзуваат со телото. Како казна може да биде тегнењето на увото или да се добие удар по лице или нос.

5.2.1. Чешката фразема *dát někomu do těla* има две значења. Првото значење е да се натера некој на тешка физичка работа и крајно, сосема да се измори, истошти, а второто значење е најчесто надредениот, или оној што е физички посилен немилосрдно да го натера неког како казна, искритикува и на тој начин да го скроти. Во нашиот материјал оваа фразема се појави еднаш.

Во македонскиот јазик фразема што би била целосен или делумен еквивалент не најдовме во фразеолошките речници. На македонски се јавува во дело што е преведено од двајца преведувачи. Обајцата имаат различно решение. Во првиот случај е преведено без фразема, додека во вториот случај употребен е војнички термин:

- 6) Předal nás potom poddůstojníkům a přikázal jim, aby nám **dali za trest do těla** o dvě hodiny déle. str.93
- 6a) Нè предаде потоа на подофицерите и им нареди **да нè казнат со физичка работа** два часа повеќе. стр..122;
- 6б) Потоа нè препушти на подофицерите наредувајќи им да ни дадат два часа повеќе **строева обука за казна**. стр.118 (МК690МК)

5.2.2. Чешката фразема *jít na tělo* означува дека ‘некој напаѓа неког и тоа директно, остро и болно или со физички напад или со психички притисок’.

Во нашиот материјал ексцерпиран од делата на чешки јазик преведени на македонски јазик оваа фразема ја сретнавме еднаш. Преведена е безеквивалентно:

- 7) A že kdyby někdo na mne neopatrně sáhnul...nebo mně **chtěl jít zbytečně na tělo...** str. 211
- 7a) Понатаму, ако некој ме допре непретпазливо или **ако без потреба ми се доближи**, тогаш... str. 160 (КЏ222МК)

6. Заклучок. Во материјалот ексцерпиран од дела на чешки јазик преведени на македонски најдовме на 7 фраземи со клучна компонента ‘тело’. Две од нив се појавуваат двапати, додека останатите по еднаш.

Тоа можеме да го видиме од следнава табела:

Бр.	Соматска компонента	Број на појавувања на чешката фраза	Број на македонски еквиваленти					
			■	◆	●	○	□	◇
1.	<i>být při těle</i>	2					2	
2.	<i>do roztrhání těla pracovat/ někomu sloužit</i>	2					2	
3.	<i>třást se na/ po celém těle</i>	1				1		
4.	<i>držet (si) někoho (dál/ tři kroky/ na pět kroků) od těla // nepustit si/ nepouštět si někoho k tělu</i>	1						1
5.	<i>dělat něco tělem a duší</i>	1	2					
6.	<i>dát někomu do těla</i>	1					2	
7.	<i>jít někomu na tělo</i>	1					1	

- целосен еквивалент (чешкиот израз е ист со македонскиот)
- ◆ делумен еквивалент (граматичка промена во изразот)
- релативен еквивалент (промена на компонентата)
- аналог (целосно различна фраза)
- безеквивалентни (нема македонски еквивалент или не бил најден)
- ◇ буквално или неточно преведена фраза

6.1. Што се однесува до структурата на чешките фраземи - сите се глаголки фраземи. Најчестата комбинација е глагол+предлог+именка (со соматска клучна компонента).

6.2. Од аспект на тоа дали се задржала клучната соматска компонента и во македонскиот превод – имаме различни состојби.

6.2.1. Целосен еквивалент имаме само кај една фраза (*Dělat něco tělem a duší - Со шелошо и со духош/со шелошо и со душаиша*).

6.2.2. Една фраза е преведена со аналог, односно со целосно различна фраза (5.1.1.)

6.2.3. Четири фраземи се преведени безеквивалентно (2.2.1., 2.2.2., 4.1., 5.2.1, 5.2.2.).

6.2.4. Една фраза е неточно преведена (3.1.).

7. Од нашата анализа на фраземите со компонента *ТЕЛО* во преводите на дела на чешки јазик преведени на македонски можеме да забележиме различна ситуација. Превод со целосен еквивалент има само кај еден пример, а кај другите примери преводите се извршени или без фраза, или со помош на друг вид на фраза.

Сепак, сметаме дека има блискост во однос на поимањето на

деловите од телото и на телесноста на двата разгледувани јазици и дека е тоа резултат на заедничкото словенско потекло. Фразеологијата е дел од лексичкиот фонд на секој јазик и во одредена смисла го отсликува карактерот на народот. Секој јазик со својот лексички фонд изразува свои културни специфичности, а фраземите не се исклучок.

Користена литература

На кирилица:

Велјановска, К. 1998. *Фразеолошкиӣе изрази во македонскио̄ӣ јазик (со ӣосевен освр̄ӣ на сома̄ӣската̄а фразеологӣја)*, докторска дисертација

На латиница:

Čermák, F. 2007. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná. Czech and General Phraseology*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

Lakoff, G., Johnson, M. 2002. *Metafory, kterými žijeme*. 1.vyd. Brno: Host.

Mrhačová, E. 2000. *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice: Tematický frazeologický slovník II*. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava - Filozofická

fakulta.

Vaňková, I. 2003. O těle, smyslech, citech a prožitcích. *Čeština doma a ve světě*, roč. 11, č.1/2, 7-9.

Vaňková, I. 2007. *Nádoba plná řeči: (Člověk, řeč a přirozený svět)*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

Речници

Велковска, С. 2008. *Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник*. Скопје.

Димитровски, Т., Ширилов, Т. 2003. *Фразеолошки речник на македонскио̄ӣ јазик*. Том Први А-Ј. Скопје: Огледало.

Ширилов, Т. 2008. *Фразеолошки речник на македонскио̄ӣ јазик*. Том Втори К-П. Скопје: Огледало.

Ширилов, Т. 2009. *Фразеолошки речник на македонскио̄ӣ јазик*. Том Трети Р-Ш. Скопје: Огледало.

Čermák, F., Hronek, J. et al. 1983. *Slovník české frazeologie a idiomatiky: Přirovnání*. Praha: Academia.

- Čermák, F., Hronek, J. et al. 1988. *Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy neslovesné*. Praha: Academia.
- Čermák, F., Hronek, J. et al. 1994a. *Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy slovesné A-P*. Praha: Academia.
- Čermák, F., Hronek, J. et al. 1994b. *Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy slovesné R-Ž*. Praha: Academia.

Извори

- Viewegh, M. a j. 2009. *Tři v háji*. Praha: Motto.
- Вивег, М. и др. 2008. *Тројца за никаге*. Скопје: Македонска реч. (MV2MK)
- Našek, J. 1984. *Osudy dobrého vojáka Švejka*. Praha: Československý spisovatel.
- Хашек, Ј. 1988. *Доживувањата на добриот војник Швек*, т. 1 и 2. Скопје: Наша книга. (JH1MK)
- Kundera, M. 2007. *Žert*. Brno: Atlantis.
- Кундера, М. 1969. *шеѓа*. Скопје: Нова Македонија. (MK1MK)
- Кундера, М. 2007. *шеѓа*. Скопје: Табернакул. (MK2MK)
- Kundera, M. 2006. *Nesmrtelnost*. Brno: Atlantis.
- Кундера, М. 2009. *Бесмртност*. Скопје: Табернакул. (MK3MK)
- Kundera, M. 2006. *Nesnesitelná lehkost bytí*. Brno: Atlantis.
- Кундера, М. 2009. *Непоносливата леснотија на живеењето*. Скопје: Табернакул. (MK4MK)